

FRANCISZEK NOWAK (1810-1894)

Urodził się w 1810 roku we wsi Raszewy, położonej na terenie byłego powiatu krotoszyńskiego. Z zawodu był cieślą, ale zasłynął przede wszystkim jako rzeźbiarz krzyży i słupów przydrożnych oraz świątków w kaplicach. Około 1860 roku Nowak przeniósł się z Raszew do wsi Romanów, w której wziął w dzierżawę gościniec. Twórczości rzeźbiarskiej jednak nie zaniechał. Ubrany w fałdzistą wołoszkę, z opadającymi na barki długimi włosami, wędrował od wsi do wsi i rzeźbił na zamówienie. Działał na terenie południowej Wielkopolski (w powiatach krotoszyńskim, rawickim i gostyńskim).

Zmarł w 1894 roku i spoczywa najprawdopodobniej na cmentarzu w Smolicach. Niestety, grobu nie udało się odnaleźć.

Twórczość Franciszka Nowaka jest oryginalna, o własnym wyrazie i technice. Jego rzeźby wykonane są z jednego pnia. Rzeźbiarz posługiwał się metodą reliefu, tzn. płaskorzeźby wklęsłej na całej powierzchni słupa, który zwieńczał figurę świętego lub postacią Chrystusa.

Pozostawił po sobie olbrzymią ilość rzeźb (oblicza się, że około jednego tysiąca). Szkoda tylko, że z tej liczby pozostało tak niewiele. W roku 1939 było jeszcze około 30 krzyży i słupów przydrożnych, ale w latach okupacji niemieckiej znaczna część tych krzyży i słupów została zniszczona przez Niemców. Obecnie kilka rzeźb Franciszka Nowaka znajduje się Muzeum Narodowym i Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu oraz Muzeum w Gostyniu, zaś w naturalnym środowisku jest ich tylko kilka. Dobrze, że chociaż niektóre z tych już nie istniejących zostały utrwalone na zdjęciach, które wykonał badacz twórczości ludowej dr Stanisław Błaszczuk z Poznania.

Jego krzyże i słupy przydrożne charakteryzują się tzw. podziałem kondygnacyjnym. W tych kondygnacjach, których było od dwóch do czterech, artysta rzeźbił figury świętych. Owi święci reprezentowali rodzinę fundatora, przy czym zawsze na dolnej z frontu umieszczał figurę Matki Bożej Bolesnej, zaś na górze figurę Chrystusa Ukrzyżowanego, a na słupach Frasośliwego. Tylko na niektórych słupach brak w wyposażeniu ikonograficznym postaci Chrystusa Frasośliwego (np. na słupie św. Benona w Kuklinowie).

W ostatnich latach pamięć ludowym rzeźbiarzu Franciszku Nowaku odżyła. Dużą w tym zasługą Krotoszyńskiego Ośrodka Kultury. W 1987 roku KOK zorganizował plener rzeźbiarzy ludowych, którego efektem są m.in. rzeźby stojące do dzisiaj na skwerze przy Małym Rynku w Krotoszynie. Jedną z nich przedstawia postać Franciszka Nowaka. Wykonał ją R. Szarek z Sanoka. Akcentem upamiętniającym działalność Franciszka Nowaka na Ziemi Krotoszyńskiej jest także pomnik autorstwa Z. Kaczmarzyka z Ostrowa Wielkopolskiego, odsłonięty we wrześniu 1989 roku w Romanowie na miejscu dawnej oberży.

A oto wykaz krzyży i słupów przydrożnych Franciszka Nowaka, które przetrwały do naszych czasów w naturalnym środowisku:

1. Krzyż w Nepomucenowie (gm. Kobylin) z 1856 r. z rzeźbą Chrystusa pod daszkiem, na którym widnieje pelikan, emblematy męki oraz płaskorzeźbione postacie Matki Bożej, świętych: Urszuli, Józefa oraz nieokreślonego świętego. Na cokole widnieje data.
2. Krzyż w Nepomucenowie (prawdopodobnie z 1864 r.) z rzeźbą Chrystusa i płaskorzeźbionymi postaciami Matki Boskiej, św. Antoniego i dwu nieokreślonymi świętymi.
3. Słup przydrożny w Kuklinowie (gm. Kobylin) z 1868 r. We wnękach płaskorzeźbione postacie: Matka Boska Bolesna, św. Jan Nepomucen i św. Walenty oraz zakonnik. Na szczycie rzeźba św. Benona.

4. Słup przydrożny w Miejskiej Górze (na tzw. Goruszkach) przy drodze od strony Rawicza z ok. 1855 r., z figurą św. Macieja na szczycie, ozdobione płaskorzeźbionymi postaciami – od frontu Chrystus Frasobliwy, św. Jadwiga i Matka Boska, z boków święci: Michał, Marcin, Rozalia i Wawrzyniec.

5. Krzyż w Dubinie (gm. Jutrosin) z ok. 1855 roku, przy bocznej drodze do Szkaradowa, z rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego i płaskorzeźbionymi postaciami Matki Boskiej i świętych: Michała, Wawrzyńca, Barbary, Walentego i Rozalii.

6. Krzyż w Jeziorach (gm. Jutrosin) z ok. 1850 roku z rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego oraz płaskorzeźbionymi postaciami Matki Boskiej, świętych – Rocha, Barbary, Wawrzyńca, Rozalii i Antoniego.

Krzyże i słupy opisałem na podstawie opracowań Z. i J. Kębłowskich oraz R. i M. Juraszów, a także własnych oględzin.